

УДК 378.147

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23.183174>

СВГЕНІЯ ГОНЧАРОВА

ORCID ID 0000-0003-3341-3752

ЛАРИСА СЛІПЧЕНКО

Українська медична стоматологічна академія, м. Полтава

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АКТИВНИХ ТА ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

У статті розглядаються теоретичні та методичні аспекти проблеми дидактичного впливу активних та інтерактивних методів навчання на інтенсифікацію фахової освіти у контексті компетентнісного та проектного підходів. Обґрунтовано закономірність використання означених методів з метою створення сприятливих дидактичних та психологічних умов, спрямованих в умовах особистісно-орієнтованого навчання на формування та розвиток предметно-фахових, мотиваційно-стимулювальних та комунікативних компетентностей.

***Ключові слова:** компетентнісний підхід; проектний підхід; проектне навчання; особистісно-орієнтоване навчання; дидактичний потенціал; професійно-ситуативна тематика; рольова гра; дискусія; мозковий штурм; метод проектів*

Актуальність проблеми. На сучасному етапі реформування вищої освіти в Україні перед викладачами ЗВО постає стратегічна проблема радикальної перебудови навчального процесу у контексті приведення освітньої системи у відповідність до світових стандартів. Новітня філософія освіти орієнтується на інтереси та здібності студентів, передбачає використання продуктивних методів викладання, що відповідають вимогам часу та забезпечують реалізацію педагогічних технологій, спрямованих на формування конкурентоспроможних представників сучасної інтелігенції, озброєних навиками та здатністю використовувати отримані знання у всіх аспектах практичного життя.

Мета статті. На основі узагальнення існуючого досвіду, відображеного у останніх дослідженнях та публікаціях, обґрунтувати актуальність використання активних та інтерактивних методів навчання з метою стимулювання творчого потенціалу студентів шляхом суб'єктного включення їх до навчального процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні аспекти проблеми дидактичного впливу активних та інтерактивних методів навчання на інтенсифікацію фахової освіти у контексті компетентнісного та проектного підходів розкрито у дослідженнях О. Батраєвої, В. Гузєєва, І. Єрмакова, Н. Подранецької, Є. Полат, А. Хуторського та багатьох інших.

Розвиток та удосконалення підходів і методів у сучасній системі вищої освіти спрямовується на формування особистих якостей, а саме уміння самостійно осягати нові знання та ефективно застосовувати отримані раніше, креативність мислення, ініціативність, мобільність, відповідальність, здатність самостійно вирішувати проблеми, уміння працювати у команді. Структура навчання стає більш гнучкою, у контексті компетентнісного та проектного підходів «посилюються роль і значення освоєння способів діяльності, підвищення їх технологічності, створення умов для активної соціальної дії, проектної, дослідницької діяльності» (Єрмаков, 2016, с. 25).

За думкою І. Єрмакова, «компетентнісний підхід покликаний подолати прірву між освітою та вимогами життя. Ідея компетентісно спрямованої освіти органічно пов'язана із тими педагогічними прецедентами, де утверджуються такі суспільно значущі цінності, як свобода вибору, творчий продукт, життєвий досвід, проектна діяльність учнів» (Єрмаков, 2016, с. 25).

Використання проектного, проблемного навчання у системі вищої освіти України зумовлюється проектно-технологічним спрямуванням розвитку сучасного світу. Забезпечуючи перехід від репродуктивного сприйняття та засвоєння знань до творчого їх осмислення і застосування у процесі розв'язання проблемних ситуацій, проектне навчання створює сприятливі умови для активізації самостійної творчої діяльності учасників освітнього процесу, адаптує їх до можливих викликів у реальних життєвих обставинах. Використання творчих завдань, здатних забезпечити зацікавленість студентів, спонукає їх до активної дослідницької діяльності, орієнтованої на створення самобутнього «кінцевого продукту». «Основна цінність проектної системи полягає у тому, що вона орієнтує студентів на створення освітнього продукту, а не на звичайне вивчення певної теми» (Хуторський, 2001, с. 379).

За визначенням В. Гузєєва «проектне навчання стимулює істинне учіння самих студентів, оскільки воно:

- особистісно зорієнтоване;
- використовує багату палітру дидактичних підходів;
- самовмотивоване, що означає зростання інтересу і включеності в роботу;
- підтримує педагогічні цілі в когнітивній, ціннісно орієнтаційній і поведінковій сферах;
- дозволяє вчитися на власному досвіді й досвіді інших, на конкретній справі;
- приносить задоволення студентам, які бачать продукт своєї праці.» (Гузєєв, 1995, с. 6).

Упровадження у навчальний процес проблемних, активних та інтерактивних методів навчання, тобто рольових ігор, дискусій, мозкового штурму, методу проектів повною мірою відповідає принципам

компетентнісного та проектного підходів. Використання професійно-ситуативної тематики у пропонованих завданнях створює унікальні передумови для спрямування пошукових зусиль студентів на аналіз, моделювання та програвання ситуацій, що асоціюються з обраним фахом.

Вивчення та аналіз досвіду професійної освіти доводить закономірність використання активних та інтерактивних методів навчання з метою створення сприятливих дидактичних та психологічних умов, спрямованих у контексті особистісно-орієнтованого навчання на формування та розвиток предметно-фахових, мотиваційно-стимулювальних та комунікативних компетентностей.

Незалежно від обраного фаху, перед випускником вишу постає необхідність контактувати з широким колом осіб. Розглядаючи спілкування як «соціальне явище, яке охоплює об'єктивні та суб'єктивні вияви людських контактів» (Кузьмінський, 2011, с. 102), робимо закономірний висновок стосовно необхідності отримання та удосконалення студентами досвіду у встановленні толерантних стосунків з оточуючими, особливо у ситуаціях, потенційно значимих для майбутньої професійної діяльності. Доцільність застосування активних та інтерактивних методів навчання полягає у можливості імітації та програвання означених ситуацій.

На різних рівнях навченості конкретний вибір активних та інтерактивних методів залежить від сутності поставленого завдання.

Із метою становлення діалогічного мовлення та уміння оперувати специфічними фаховими термінами, зазвичай, упроваджуються рольові гри. У ході проведення рольової гри студенти перебувають у режимі творчого діалогу, інтерактивна взаємодія стимулює процес взаємодопомоги та взаємонавчання. «Застосування рольової гри нівелює протиріччя між абстрактним характером навчальної дисципліни і реальним характером професійної діяльності, системним характером використовуваних знань та їх приналежністю до різних фахових дисциплін». (Батрасва, 2014, с. 87). Диференційоване використання завдань, розроблених на основі професійно-значущого матеріалу сприяє успішному запам'ятовуванню та аналізу отриманої інформації, розвитку системного мислення

Значимість застосування методу «мозкового штурму» полягає у спонуканні студентів до генерування якомога більшої кількості ідей відносно знаходження нестандартних підходів до вирішення поставлених перед ними проблем. « Освітній продукт учня оцінюється у залежності від ступеня відмінності від заданого, тобто чим більшою науковою- та культурно-значимою відмінністю від відомого продукту вдається досягти учню, тим вищою буде оцінка продуктивності його освіти» (Хуторський, 2001, с. 374). Використання методу «мозкового штурму» має на меті звільнення учасників обговорення від стереотипного мислення, надання повної свободи їх творчим проявам. Рівноправність учасників «мозкового штурму» у сумісному пошуку варіантів розв'язання поставленої проблеми, можливість висувати будь-які власні пропозиції, приймати участь у обговоренні та ранжувати запропоновані ідеї за ступенем їх відповідності поставленій меті та у виборі найбільш цінної стимулює до розвитку творчий потенціал студентів, а колективна організація роботи дозволяє усвідомити необхідність заохочення партнерів та надання їм підтримки.

«Навчальна дискусія – це усна комунікативна взаємодія групи студентів, яка організується з метою обміну думками відносно запропонованої для обговорення теми.» (Деркач, 2010, с. 72). Вибір теми та питань, що будуть обговорюватися, корелюється з наявним обсягом знань майбутніх учасників дискусії, при цьому сам процес організації дискусії має спонукати студентів до пошуку, вивчення та аналізу нових джерел інформації та накопичення додаткових даних. «Без знань дискусія стає безпредметною та беззмисловою, а без уміння висловлювати думки – позбавленою привабливості, суперечливою» (Крившенко, 2004, с. 201). У ході проведення дискусії формується як уміння критично оцінювати та аналізувати отриману інформацію, так і уміння обирати форму її викладу, логічно вибудовувати повідомлення відповідно обраній темі, пропонувати обґрунтоване рішення проблеми, наводити, у разі необхідності, контраргументи, знаходити компромісний варіант вирішення дискусійних питань.

Зміна рольових позицій учасників дискусії (Доповідач, Опонент, Модератор та ін.) має стати мотиваційним стимулом активної участі у підготовці та проведенні заходу, сприяє формуванню самостійності і самореалізації. Опрацьовуючи кожну із можливих ролей, студенти отримують досвід у виборі оптимальної лінії спілкування, сприйнятті та розумінні мотивів і цілей партнера, плідної співпраці у колективі.

Застосування методу проектів базується на усебічному урахуванні інтересів і здібностей суб'єктів навчання та орієнтується на їх самостійну діяльність. «В основу методу проектів закладено розвиток пізнавальних навичок учнів, уміння самостійно конструювати свої знання та орієнтуватися у інформаційному просторі, розвиток критичного мислення» (Полат, 2002, с. 66).

Як засвідчують наукові дослідження та існуюча практика, ефективність роботи над проектом значною мірою залежить від актуальності обраної теми, її професійно-значущої спрямованості, можливості практичного застосування у реальних життєвих обставинах.

За думкою Є. Полат, «сутність методу проектів полягає у стимуляції зацікавленості певними проблемами, що передбачають володіння певною сумою знань, і через проектну діяльність, що передбачає вирішення однієї чи цілої сукупності проблем, показати практичне застосування знань. Іншими словами – від теорії до практики - поєднання академічних знань з прагматичними за умови збереження відповідного балансу на кожному етапі навчання» (Полат, 2002, с. 66).

І. Єрмаков вважає, що «однією з головних цілей методу проектів є забезпечення класичного дидактичного принципу повноцінного зв'язку навчання із практикою (реальною діяльністю)» (Єрмаков, 2016, с. 32).

Отже, основна значимість методу проектів полягає у поєднанні процесу пізнання з осмисленим застосуванням отриманих результатів при розв'язанні конкретного завдання, яке моделює соціально- чи професійно-значущу проблему, тобто у його професійно-ситуативній спрямованості.

Упровадження методу проектів відкриває перед студентами реальні перспективи:

- зрозуміти, чи відповідає накопичений обсяг професійно-значущих знань, умінь і навичок вимогам, що постають перед ними при вирішенні поставленої проблеми;
- сприйняти як необхідність активізацію творчого пошуку з метою набуття нових знань;
- навчитися інтегрувати знання, отримані у ході вивчення різних дисциплін у процесі вирішення практичних проблем (у даному разі – реалізація проекту);
- самостійно планувати власну діяльність щодо розв’язання поставленої проблеми;
- вибудовувати перспективний план роботи, розподіляючи свою діяльність на відповідні етапи;
- працюючи над проектом, гармонійно поєднувати інтенсифікацію процесу пізнання з реальним використанням засвоєних знань при створенні «кінцевого продукту»;
- аналізувати результативність своєї роботи і роботи партнерів та визначати відповідність отриманих результатів поставленій меті;
- переконливо формулювати альтернативні ідеї, доводити їх значимість без проявів агресії;
- плідно співпрацювати у колективі, завжди враховувати думку партнерів;
- доводити розпочату роботу до логічного її завершення.

Використання у ході реалізації проекту особистісно-діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів передбачає суб’єкт-суб’єктну організацію взаємодії викладача зі студентами. «Принцип співробітництва викладача і студентів у спільній діяльності, спрямованій на виконання проекту, передбачає трансформацію ролі викладача від керівника діями студентів на початковій стадії роботи до помічника-консультанта на завершальних етапах» (Т. Ковальчук, 2009 р., с. 23).

Гуманістична взаємодія викладача зі студентами у процесі реалізації проекту вимагає дотримання певного балансу у міжособистісному спілкуванні. Стимулюючи учасників проектною діяльністю до самостійної творчої активності, генерування альтернативних ідей та пошуку нестандартних шляхів застосування їх при створенні «кінцевого продукту», викладач ненав’язливо координує процес роботи, надає, у разі необхідності, рекомендації стосовно структурування діяльності чи пошуку нових джерел інформації, допомагає об’єктивно оцінити результати своєї роботи та роботи партнерів.

Схему організації взаємодії викладача і студентів у процесі реалізації проекту показано у таблиці 1.

Таблиця 1

Організація взаємодії викладача і студентів у процесі реалізації проекту

Етапи діяльності	Зміст діяльності		
	Викладач	Способи організації взаємодії	Студенти
Підготовка до проведення проекту	Пропонує орієнтовні теми та напрямки проектів	Узгодження теми, спрямованості та «кінцевого продукту» проекту	Обговорюють та аналізують запропоновані варіанти, обирають найбільш актуальний
Планування та організація проекту	Інформує про терміни виконання роботи	Аналіз та оцінка отриманих матеріалів з точки зору їх практичної цінності у роботі над проектом	Визначають основні напрямки роботи над проектом
	Надає рекомендації стосовно вибору джерел інформації	Обговорення оптимальних варіантів реалізації поставленої задачі	Опрацьовують джерела інформації
	Надає інформацію стосовно критеріїв оцінювання результатів		Розподіляють обов’язки поміж учасниками групи
Реалізація проекту	Координує хід роботи над проектом	Спільний пошук у вирішенні найбільш серйозних утруднень за ініціативою студентів	Узагальнюють та систематизують напрацьований матеріал. Формулюють висновки.
Презентація та оцінювання проекту			Оформляють «кінцевий продукт».
	Надає оцінку змісту та оформлення «кінцевого продукту», якості його презентації	Обговорення отриманих результатів роботи над проектом.	Презентація та захист проекту. Самооцінка своєї діяльності. Оцінювання роботи інших учасників проекту

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо зробити висновок, що ефективність упровадження у навчальний процес активних та інтерактивних методів навчання з метою фахової соціалізації студентів базується на застосуванні компетентнісного та проектного підходів. Подальші дослідницькі дії мають спрямовуватися на поглиблений пошук нових та удосконалення тих, що уже застосовуються, методологічних підходів і заходів, спрямованих на формування соціальної та фахової компетентності випускників ЗВО України.

Список використаних джерел

- Батраева, О. М. (2014). Рольовые игры в профессиональном аспекте подготовки иностранных студентов. *Высшее образование сегодня*, 2, 84-92.
- Гузев, В. В. (1995). Метод проектирования как частный случай интегральной технологии обучения. *Директор школы*, 6, 34-47.
- Деркач, Г. (2010). Методика проведения учебной дискуссии при обучении студентов-иностранцев. *Новий Колегіум*, 6, 72-76.
- Срмаков, І. Г. (2016). Метод проектів у контексті життєвих результатів діяльності в системі соціальної та життєвої практики учнів. Ч. І. *Постметодика*, 2, 24-34.
- Ковальчук, Т. І. (2009). Метод проектів у навчанні іноземної мови: метод. рек. Полтава: РВВ ПУСКУ.
- Кузьминський, А. І., & Вовк, О. І. (2011). *Методика навчання англійської мови в аспекті комунікативно-когнітивного підходу*: навч.-метод. посіб. Черкаси: Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького.
- Крившенко, Л. П. (Ред.). *Педагогика*. (2004). Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект.
- Подранецька, Н. (2006). Застосування проектних технологій на уроках української мови та літератури як один із напрямків розвитку мовної особистості. *Українська мова і література в школі*, 3, 22-25.
- Полат, Е. С., Бухаркина, М. Ю., Моисеева, М. В., & Петров, А. Е. (2002). *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования*: учеб. пособ. [для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров]. Москва: Академия.
- Хуторской, А. В. *Современная дидактика*: учеб. для вузов. Санкт-Петербург: Питер.

References

- Batraeva, O. M. (2014). Rolevye igry v professionalnom aspekte podgotovki inostrannykh studentov [Role-playing games in the professional aspect of training foreign students]. *Vysshee obrazovanie segodnia [Higher education today]*, 2, 84-92 [in Russian].
- Guzeev, V. V. (1995). Metod proektirovaniia kak chastnyi sluchai integralnoi tekhnologii obucheniiia [Design method as a special case of integrated learning technology]. *Direktor shkoly [Head teacher]*, 6, 34-47 [in Russian].
- Derkach, G. (2010). Metodika provedeniia uchebnoi diskussii pri obuchenii studentov-inostrantcev [The methodology of the educational discussion in the training of foreign students]. *Novii Kolegium [New Collegium]*, 6, 72-76 [in Russian].
- Khutorskoi, A. V. *Sovremennaiia didaktika [Modern didactics]*: ucheb. dlia vuzov. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Kovalchuk, T. I. (2009). *Metod proektiv u navchanni inozemnoi movi [Method of projects in teaching a foreign language]*: metod. rek. Poltava: RVV PUSKU [in Ukrainian].
- Kuzmyskyi, A. I., & Vovk, O. I. (2011). *Metodyka navchannia anhliiskoi movy v aspekti komunikatyvno-kohnityvnoho pidkhodu [Methods of teaching English in the aspect of communicative-cognitive approach]*: navch.-metod. posib. Cherkasy: Cherkaskyi nats. un-t im. Bohdana Khmelnytskoho [in Ukrainian].
- Krivshenko, L. P. (Red.). *Pedagogika [Pedagogy]*. (2004). Moskva: TK Velbi, Izd-vo Prospekt [in Russian].
- Podranetska, N. (2006). Zastosuvannia proektnykh tekhnolohii na urokakh ukrainskoi movy ta literatury yak odyn iz napriamkiv rozvytku movnoi osobystosti [Application of project technologies in the Ukrainian language and literature lessons as one of the directions of language personality development]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli [Ukrainian language and literature at school]*, 3, 22-25 [in Ukrainian].
- Polat, E. S., Bukharkina, M. Iu., Moiseeva, M. V., & Petrov, A. E. (2002). *Novye pedagogicheskie i informatcionnye tekhnologii v sisteme obrazovaniia [New pedagogical and information technologies in the education system]*: ucheb. posob. [dlia stud. ped. vuzov i sistemy povysh. kvalif. ped. kadrov]. Moskva: Akademiia [in Ukrainian].

Yermakov, I. H. (2016). Metod proektiv u konteksti zhyttievykh rezultativ diialnosti v systemi sotsialnoi ta zhyttievoi praktyky uchniv [Method of projects in the context of life outcomes of students' social and life practice]. *Postmetodyka [Postmethodics]*, 2, 24-34 [in Ukrainian].

HONCHAROVA YE. , SLIPCHENKO L.

Ukrainian Medical Stomatological Academy, Poltava, Ukraine

DIDACTIC POTENTIAL OF ACTIVE AND INTERACTIVE TEACHING METHODS

The paper considers the theoretical and methodological aspects of the didactic influence of active and interactive teaching methods on the intensification of professional education in the context of competence and project approaches. The appropriateness of the use of the mentioned methods intended to form and develop the subject-professional, motivational-stimulating and communicative competencies in favorable didactic and psychological environment for self-oriented study has been substantiated. On the basis of the analysis of publications and practical experience of professional education, the rationale for feasibility of implementation of problem-oriented, active and interactive teaching methods into the learning process, namely role-plays, discussions, brainstorming, project making, has been given, which fully corresponds to the principles of the competence- and project-oriented approaches, and the use of professional-situational subjects in the proposed tasks creates unique prerequisites to motivate students to analyze, simulate and play situations that are associated with chosen specialty. The essence and specific features of role-playing games, discussions, "brainstorming" and the project method has been revealed. The scheme of planning, organization and evaluation of the project has been proposed.

Keywords: competence approach; project approach; project training; self-oriented training; didactic potential; professional-situational subjects; role-play; discussion; brainstorming; project method

Стаття надійшла до редакції 14.03.2019 р.